

TECHNIKY ZALOŽENÉ NA ROZHOVORU A JEJICH VYUŽITÍ V GENDEROVÝCH STUDIÍCH

Existujú dva základné prístupy k realizácii techník založených na rozhovore: (i) tradičný (ortodoxný) prístup a (ii) kvalitatívny prístup. Tradičný prístup pramení z pozitivizmu a snaží sa v čo najširšej miere kopírovať prístupy, postupy, ako aj terminológiu prírodných vied. Úlohu rozhovoru v tomto ponímaní je odhaliť objektívnu sociálnu realitu. Stretávame sa tu preto s veľkým dôrazom na štandardizovanie rozhovorov. Prístup výskumníka ku všetkým respondentom musí byť rovnaký, všetky rozhovory sa musia uskutočniť presne podľa vopred danej, jednotnej šablóny, ktorá definuje nielen obsah rozhovoru, ale aj postup získavania informácií od respondenta a správanie výskumníka. Takáto štandardizácia kladie vysoké nároky na školenia výskumníkov, ako aj na ich výber. Kinsey tento prístup doviedol až do bizarného extrému tvrdením, že jedine tzv. WASP (bieli, anglosaskí protestanti), navyše len muži, sú spôsobilí viesť rozhovor s kýmkoľvek.¹ Výskumník by si mal po celý čas udržať kontrolu nad priebehom rozhovoru. Hoci aj predstavitelia tradičného prístupu uznávajú, že medzi výskumníkom a respondentom musí existovať určitý vzťah dôvery v záujme toho, aby bol respondent ochotný pravdivo a otvorene odpovedať, tento vzťah však musí zostať hierarchickým a nemá nadobudnúť osobný (súkromný) rozmer. Výskumník má byť tým, kto kladie odpovede a respondent tým, kto odpovedá. Ak by výskumník reagoval na otázky respondenta, narušil by tým štandardizáciu a mohol by tiež ohroziť neutralitu jeho vzťahu k respondentovi.

V kontraste ku štandardizácii, propagovanej tradičnou vedou, je reflexívny prístup k vedeniu rozhovoru, ktorý obhajujú predstavitelia kvalitatívnej metodológie. Reflexívny rozhovor je menej štruktúrovaný, vyžaduje sa, aby výskumník vstúpil do priamej a autentickej interakcie, dialógu s respondentom, kedy vklad respondenta nebude obmedzený len na odpovede typu áno/nie.

¹ Cit. podľa: O'Connell Davidson, J., D. Layder. 1994. *Methods Sex and Madness*. New York: Routledge, str. 130.

Kľúčovým rozdielom medzi tradičným a kvalitatívnym prístupom k vedeniu rozhovoru je postoj k subjektivite. Tradičná veda sa úzkostlivo usiluje vyvarovať akejkoľvek subjektivite, ktorá v jej ponímaní kompromituje kvalitu výskumu. Na druhej strane kvalitatívna metodológia vníma subjektivitu ako kľúč k získavaniu informácií. Jej cieľom je odhaliť subjektívne významy, ktoré rôznym javom ľudia pripisujú. V kvalitatívnej metodológii zohráva respondent dôležitejšiu úlohu ako v klasickej vede, keďže nie je v polohe pasívneho subjektu, ktorý len odpovedá na otázky výskumníka, ale má možnosť zohrávať aktívnu úlohu, predkladať témy a problémy, ktoré výskumník opomenul alebo mu jednoducho neboli známe, napriek tomu, že môžu byť pre predmet výskumu dôležité. Takýto typ rozhovoru si vyžaduje celkom inú kvalitu vzťahu medzi výskumníkom a respondentom. Vzťah dôvery, ktorého potrebu uznáva aj klasická veda, nemôže byť založený len na chladnej a neosobnej neutralite výskumníka. Výskumník musí byť empatický a angažovaný.² Pokiaľ ide o hierarchický charakter vzťahu výskumník - respondent, aj kvalitatívna metodológia uznáva, že výskumník si musí zachovať kontrolu nad rozhovorom minimálne do tej miery, aby sa rozhovor neodchýlil od účelu a hlavnej témy výskumu. Hierarchia však nesmie byť tak zreteľná, aby respondentovi bránila poskytnúť informácie, ktoré môžu byť pre výskum relevantné.

Feministický prístup k rozhovoru ako výskumnej technike má viaceré spoločné črty s kvalitatívnou metodológiou. Za hlavný cieľ rozhovoru považuje získanie úplných a úprimných odpovedí od respondentov. Podľa Oakley tento cieľ možno naplniť len vtedy, ak vzťah medzi výskumníkom a respondentom nie je založený na hierarchii a ak je výskumník ochotný do tohto vzťahu vložiť svoju osobnú identitu.³ Feministický prístup ide ešte ďalej a hovorí, že výskumník môže viesť s respondentom otvorenú konverzáciu, odpovedať na jeho/jej otázky a nadväzovať s respondentom emocionálny vzťah, dokonca až priateľstvo.⁴ Feministická metodológia zastáva názor, že ak výskumník a respondent zdieľajú

² O'Connell Davidson, J., D. Layder. 1994. *Methods Sex and Madness*. New York: Routledge, str. 123.

³ Cit. podľa: O'Connell Davidson, J., D. Layder. 1994. *Methods Sex and Madness*. New York: Routledge, str. 126.

⁴ O'Connell Davidson, J., D. Layder. 1994. *Methods Sex and Madness*. New York: Routledge, str. 126.

rovnakú genderovú socializáciu a kritické životné skúsenosti, rozhovor môže prebiehať ako nehierarchické stretnutie dvoch rovnocenných subjektov, v ktorom nie je prítomný žiaden prvok vykorisťovania, čo feministickí autori často vyčítajú tradičnej vede. Jednou z techník feministického výskumu je napríklad ponechanie respondentu (ženy), aby sama vyrozprávala svoj príbeh, svoje skúsenosti.

Feministickú metodológiu je potrebné vnímať v kontexte cieľov feministického výskumu, ku ktorým patrí poukazovanie na mužské skreslenia (male bias) v spoločenskovednom výskume, posilňovanie postavenia žien a iných utláčaných skupín obyvateľstva, prinášanie obrazu sveta optikou týchto utláčaných skupín a boj proti tradičnému hierarchickému spôsobu vytvárania a rozširovania poznania, ktorý podporuje patriarchálnu organizáciu spoločnosti. Vzhľadom na odlišné ciele feministického výskumu, bolo potrebné týmto cieľom prispôbiť tradičné výskumné metódy, prípadne vytvoriť metódy celkom nové, ku ktorým patrí napríklad technika hĺbkového rozhovoru alebo zberu ústnych výpovedí.⁵

Mnoho zaujímavých impulzov do feministickej metodológie priniesol výskum sexuálneho násillia Diany Scully. Rozhovory s mužmi odsúdenými za znásillnenia priniesli nový pohľad na niektoré základné postuláty feministickej metodológie. Ide napríklad o charakter vzťahu medzi výskumníkom a respondentom. Je ťažko predstaviteľné, že by Scully v rámci svojho výskumu nadväzovala dôverné emočné vzťahy alebo snád' priateľstvá so svojimi respondentmi, ako to odporúčajú niektorí predstavitelia feministickej metodológie. Na druhej strane by však bolo nemožné primäť respondentov k úprimným odpovediam v rozhovoroch na tak citlivú tému bez toho, že by si s respondentmi nevytvorila vzťah vzájomnej dôvery. V tejto situácii bola Scully konfrontovaná s viacerými etickými dilemami. V záujme úspechu svojho výskumu musela zaručiť respondentom anonymitu, získať si ich dôveru a nadviazať s nimi vzťah napriek tomu, že išlo o osoby, ktoré sa dopustili opovrhnutiahodných činov. Na druhej strane je však potrebné si uvedomiť, že výskum nemožno realizovať ani bez

⁵ Hesse – Biber Nagy, S., M. L. Yaiser. 2004. *Feminist Perspectives on Social Research*. New York, Oxford: Oxford University Press, str. 14 – 15.

toho, ako výskumník mal istú dôveru voči svojim respondentom. Kardinálnou otázkou každého výskumu založeného na rozhovore je, ako posúdiť, či odpoveď respondenta je pravdivá a úplná. Toto posúdenie je vždy subjektívnym rozhodnutím výskumníka a je ovplyvnené jeho skúsenosťami a intuíciou.⁶

Scully a jej výskum sexuálneho násillia vyústil okrem iného do poznania, že feministický výskum sa nemôže obmedziť len na sprostredkovanie názorov a skúseností respondentov. Výskum musí ísť ďalej a tieto názory kriticky skúmať a analyzovať.⁷

Na záver možno len zhrnúť, že neexistuje jediný univerzálne správny a optimálny spôsob vedenia rozhovoru v sociálnych vedách. Výber správnych výskumných metód bude vždy záležať od konkrétnych okolností, charakteru a cieľov výskumu. Z tejto logiky vyplývajú aj rozdiely v prístupe k rozhovoru ako výskumnej metóde medzi rôznymi metodologickými školami. Klasická pozitivistická veda, ktorá sa usiluje spoločnosť skúmať rovnako ako prírodné vedy a odhaľovať objektívne pravdy, prirodzene nemôže rozhovor používať rovnakým spôsobom ako kvalitatívna veda, kladúca si za cieľ odhaľovať subjektívne významy, od ktorých klasická veda abstrahuje. Podobne ani Diana Scully nemôže viesť rozhovory s odsúdenými násilníkmi totožnými postupmi, ktoré používa klasická feministická veda pri rozhovoroch napríklad s obeťami násillia.

Velmi pekně zpracovaná práce, vypsaná ruka. Ještě doporučuji procvičovat si užívání sclg terminologie. Práci dělí od maximálního hodnocení jedno vaše korektorské přečtení (překlepy).

⁶ O'Connell Davidson, J., D. Layder. 1994. *Methods Sex and Madness*. New York: Routledge, str. 148

⁷ *Ibidem*, str. 139.